

**СИМВОЛ, ЯК СЕМАНТИЧНА ОДИНИЦЯ В АРХІТЕКТУРНО-ПРОСТОРОВІЙ СТРУКТУРІ САКРАЛЬНИХ КОМПЛЕКСІВ (НА ПРИКЛАДІ СИМВОЛІЧНОГО ТЛУМАЧЕННЯ ЧОТИРНАДЦЯТИ СТАНЦІЙ ІСУСА ХРИСТА)****Є.Ю. Дунаєвський,**

dunaevskiy1994architector@gmail.com, ORCID: 0000-0003-40538000

*Одеська державна академія будівництва та архітектури, Україна*

**Анотація.** Стаття присвячена значенням символів сакральних ландшафтів храмових комплексів, відображення впливу символів на духовний стан людини, яка перебуває на його території. Автор статті розкриває значення символіки церковної архітектури, що вона, на відміну від всіх інших об'єктів архітектури, характеризується змістом і структурою, які не піддаються опису виключно в раціональних поняттях, а несуть символічне, духовне наповнення, відрізняються сакральним характером і покликані виражати святість та духовність.

Велика увага приділена поняттю сакрального ландшафту, адже головною віссю статті є саме розробка «Станцій Ісуса Христа» в архітектурно-просторовій структурі сакральних комплексів. Наводяться різні думки на тему суті сакрального ландшафту, автором статті були приведені як матеріальні та профані засади тлумачення, так і духовний тип обґрунтування цього питання, що дає широкий діапазон розуміння питання.

Автор знайомить читачів з історією чотирнадцяти зупинок Ісуса Христа, які складають Страсну неділю перед головною подією для вірян – Великоднем. Також, дає короткий зміст кожної із «зупинок» (станцій). Данна стаття подає таблицю, в якій зазначено символічні образи до кожної станції та опис, запропонованих автором, архітектурно-просторових рішень.

В статті розроблені та створені автором, моделі (за допомогою 3ds Max – програмного забезпечення для моделювання та візуалізації), які наочно ілюструють зупинки. За допомогою елементів ландшафтно-архітектури передається сакральний зміст та духовне наповнення, виражається святість та духовність місця.

**Ключові слова:** сакральна архітектура, символізм, сакральна географія, сакральний ландшафт, чотирнадцять станцій Ісуса Христа, архітектурно-просторові моделі ( у 3ds Max).

**Постановка проблеми.** З давніх часів символи розглядається, перш за все, як спосіб представленості небесного в земній, божественного в людському. Виступаючи формою втілення сакрального, духовно-містичного досвіду, символи сприяють проникненню людини в приховані таємниці світобудови. В процесі соціалізації символи дають можливість людині осягати ті ідеї, поняття, релігійні уявлення, норми і цінності, які наповнювали смислами всі його думки і вчинки в релігійній, природного і соціальній сферах.

У Храмі і його символіці люди знаходять настільки хвилюючі відповіді на їхні запитання про сенс життя, про трансцендентних витоків і онтологічному устрій світу їх бачення, споглядання, пригадування і глибинної думки. Храм виконує культурну функцію, будучи притулком від свавілля суцього.

Символіка Храму виступає як «цілісний організм» (термін о. П. Флоренського), зібраний воедино, таємниче перетворений, зовні знаходиться в прагненні, що втілює собою молитву, внутрішньо є місцем скоєння соборних таїнств.

Велика увага приділена поняттю сакрального ландшафту, адже головною віссю статті є саме розробка «Станцій Ісуса Христа» в архітектурно-просторовій структурі сакральних комплексів. Наводяться різні думки на тему суті сакрального ландшафту,

символічного наповнення різних елементів ландшафтного дизайну (як структури сакрального ландшафту і етапу формування). Автором статті були приведені як матеріальні та профані засади тлумачення символів сакрального ландшафту і сакральної географії в цілому, так і духовний тип обґрунтування цього питання, що дає широкий діапазон розуміння питання. На теоретичних та наукових засадах розробки символів, сакрального ландшафту, автором статті запропоновано архітектурно-просторі рішення сакрального ландшафту (за допомогою ландшафтних елементів та компонентів) і поданні моделі

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** До вивчення православної церковної символіки в архітектурі архітектури з наукової точки зору підходять такі дослідники, як: С. Кузнецов, І. Бусева-Давидова, А. Берташ, М. Кудрявцев і Т. Кудрявцева, А. Суханова, А. Щенков, А. Ухналів, Г. Логвін, Р. Ліпуга, О. Жовква, Н. Лайтарь, В. Чепелик, О. Слєпцов, В. Куцевич, О. Водотика, Ю. Івашко, А. Лідова, М. Кеслер, Б. Черкес, А. Івченко, В. Соченко, Т. Русевич, Ю. Івашко, Д. Яблонський, А. Биков, Р. Жук, Ю. Криворучко, А. Раппапорт, Л.Г. Бачинська, О.В. Бачинська, С. Буравченко, Т. Буличова, Е. Возняк, Т. Панченко, Т. Габрус, Г. Лаврецький, М. Каргер, І. Плахотна, В. Беляєв, Г. Піменова, А. Кожевін, М. Еліаде, А. Шамрук, І. Канаєвим, Н. Лайтар, І. Ільмуратова, Г. Вагнер, А. Долговий, А. Анісімов, М. Бердинський, Н. Гумелева, Д. Ребров, М. Мітрохін, Д. Макаров, Г. Лаврецький.

Дослідження в сфері сакральної географії та сакрального ландшафту займалися дакі наукознавці, як: Л. Успенський, Н. Черниш, Г. Коренкова, С. Аверінцева, А. Уайт, А. Гуревич, Ю. Лотман, А. Лосєв, М. Хайдеггер, М. Еліаде, К. Юнг, Л. Мурзіна, А. Грабара, Е. Болдуїн, А. Шмеман, Е. Устинович, А. Лідов, Д. Полознев, В. Чуєшов, Е. Хобсбаум, Т. Ренджер, Т. Торгерсдорф, І. Бусева-Давидова, М. Кеслер.

**Мета роботи.** Показати, що сакральна архітектура, несе свій символічний, знаковий зміст. Виявити значення символів у сакральних комплексах, їх вплив на емоційний стан людини, яка знаходиться на його території. Розкрити поняття сакрального ландшафту, та його значення на території храмових комплексів.

**Завдання роботи.** Виявити та проаналізувати символіку Чотирнадцяти Станцій Ісуса Христа і перетворити їх, за допомогою ландшафтних елементів благоустрою храмових комплексів, в архітектурно-просторові схеми і створити моделі, що наочно відображають ці символи на території сакральних комплексів.

**Основна частина.** Сакральна архітектура на відміну від усіх інших об'єктів архітектури та містобудування характеризується змістом і структурою, які не надаються опису виключно у раціональних поняттях, а несуть символічний, знаковий зміст, відзначаються містичним характером і покликані втілювати і виражати святість, священне – найвищі духовні цінності у традиційній формі [8].

Храм в історії людства є священним місцем. Це обумовлено тим, що він має, як правило, завжди свій архетипний прототип. Наприклад, в Біблії, Мойсєєвий зразок Скінії, даний Богом. «Все, що Я покажу тобі будову Скінії та будову речей її, і так зробіте» (Вихід, XXV, 8-9). «Дивись, зроби за тим зразком, що тобі на горі» (Вихід, XXV, 40). Будучи священним місцем, Храм освячує собою світ, так як він одночасно і відображає, і укладає його в собі. Архітектура храму являє собою не тільки функціональне рішення задач будівництва, але і спосіб символічної репрезентації архетипів у фізичному світі.

У візантійській цивілізації побудова архітектури храму і літургія виступають як відтворення божественного порядку реальності. Характерний опис зображень в грецьких церквах як космічного плану реальності. Простір в цих церквах розділений на ієрархічні зони, що починаються з небес вгорі і закінчуються землею внизу. Саме таку закономірність ієрархічних образів висвітлює у своєму трактаті «Mystagogia» Максим Сповідник, а саме: «Свята Церква на першому рівні споглядання носить образ і зображення Боже, внаслідок чого і володіє, по наслідуванню і подобою, такою ж дією ... Переходячи до другого рівня

споглядання ... Свята Церква Божа є образ і зображення цілого світу, що складається з сутностей видимих і невидимих, тому що в ній спостерігаються ті ж самі відмінності і єдність, які існують в ньому ... Свята Церква Божа є також символ і одного чуттєвого світу самого по собі. Бо божественний вітвар в ній подібний небу, а Красу Дому – землі. ... по іншому спогляданню, Свята Церква Божа є жива людина; вітвар в ній представляє душу, божественний жертвник – розум, а храм – тіло» [12].

Храм являє собою смисловий центр, навколо якого обертаються інші символи та образи. Займає те центральне положення, яке він займає в системі цінностей загально у людства, які ведуть осілий спосіб життя [2].

За ствердженням Юрія Криворучко, природа сакральної архітектури особлива і не зводиться до опису творчості, психології сприйняття, естетики і мистецтва (хоча і включає ці сторони архітектури), а сягає найглибших пластів людського буття, спасіння, духовної і життєвої перспективи. Ірраціональність сакральної архітектури та священних місць пов'язані з таїнами віри, для наближення до яких богослов'я у своїй теорії і практиці виробило особливі підходи та тлумачення. Приклад символізму демонструє індуїстські храми, а саме поняття космічного символізму: «... Святилище розглядається як печера, або утроба землі, а форма над святилищем – це Гора Меру, міфічна гора в центрі всесвіту, навколо якої обертається світ. *Віруючий, що обходить храм, насправді обходить цілий світ*» [16].

Тлумачення або осмислення, розуміння релігійного досвіду сакрального простору, символічною наповненістю профанного, іншими словами ієрофанією, займався румунський дослідник історії релігій, релігійного символізму М. Еліаде. Він докладно описував рівні внутрішнього сприйняття сакрального, та намагався дослідити прояви відчуття символів та знаків релігійного поля. Не даремно дослідник називає цей тип особистості «*homo religious*». Еліаде стверджує, що священне є особлива надприродна потенція, що являє себе через певні реальні об'єкти, що вражає споглядаючи їх людину, яка бачить за ними «щось ще». У цьому сенсі сакральне може бути пов'язане з підсвідомим символом, який впливає на людину і проектується на реальні предмети і явища [18]. Таким чином, відбувається сакралізація, тобто «наділення предметів, об'єктів, процесів та ін. священним змістом, пов'язаним з особливим проявом Божественної волі» [7].

Р. Арон відзначає, що «не суспільство прояснює поняття священного, а поняття священного, дароване людському розуму, перетворює суспільство, як воно може перетворити будь-яку реальність» [3].

Згідно Е. Дюркгейму, сакрального плану буття, співвідносні з суспільними цінностями, згуртовує всіх носіїв цієї традиції, протистоїть профанський план - індивідуальний, побутової, малоцінний [1]. «Сакральне» в Біблії дійсно виявляється абсолютно іншим, але не тільки в плані відносин людини з божеством, а й в плані фізичної взаємодії людини зі священним. Тому дослідник приділяє увагу поділу між сакральним і профанним, як саму суть релігійного життя.

Біблійна релігійна традиція виділяє два розуміння сакрального простору:

- як місце перебування Божества;
- як місце явищ Божества.

Говорячи про постійне перебування Бога, можна виділити три місця: *небеса, гори, святилище*. Концепція «*гори Господа*» перетворюється не в уявлення про місце, де Він живе, а про місце, де Він себе відкриває. Цей ж вираз стає метафорою для Храму. *Таким чином, головною концепцією, що включає в себе всі уявлення про сакральний простір, є – святилище або Храми*.

Архітектор, не є творцем сакрального простору, він лише проявляє існуючі традиційні професійні засоби, резонує з плином речей, які нами не творяться. У церковній архітектурі естетичні, художні, формотворчі категорії не вичерпують духовного змісту, функції та структури не лише храму як місця богослужіння, а і його архітектури. Тому архітектура

храмового простору – це втілення певної моделі світовідчуття, світосприйняття, світорозуміння.

Природні чинники відображають переваги суспільства у виділенні для об'єктів храмовбудування територій з природничою цінністю, просторовою виразністю. Потенціал природно-ландшафтних аспектів дозволяє надати необхідної просторової значущості сакральним об'єктам відповідно до їх релігійного значення, необхідності вираження на локальному, місцевому та загальноміському рівні. Природні елементи виступають суттєвою складовою територіального значення сакральних об'єктів. Основними природно-ландшафтними елементами виступають: рельєф місцевості (горбистий, рівнинний, низинний, спокійний, пересічний, динамічний), акваторії (озера, джерела, ставки, пруди, потоки, моря), рослинність (ліси, пуші, гаї, групи дерев, кущів, поодинокі дерева, трав'яний покрив, квіти, рослини, зокрема, що мають сакральні-символічне значення для вірян).

Переходимо до поняття *сакрального ландшафту*. Як зазначив дослідник Міщенко – «Сакральний ландшафт – це природна, природно-антропогенна чи антропогенна система, сформована в результаті взаємодії природи та людини, пов'язана із певними життєвими символами, міфами, вагомими подіями, релігійними почуттями та має надзвичайно ціннісне значення для людини або групи людей та потребує особливого вшанування та охорони» [10].

За визначенням Кулешова – Сакральний ландшафт – це частина більшої соціокультурної освіти – культурного ландшафту як земного простору, життєвого середовища досить великої групи людей. Простір сакрального ландшафту одночасно цілісно і структуровано, містить природні і культурні компоненти, освоєно утилітарно, семантично і символічно [9].

Більш детально розкриває поняття сакрального ландшафту Романчук С., а саме: «Сакральними ландшафтами ми пропонуємо називати природні або природно-антропогенні геосистеми, які виконують духовну функцію, пов'язану, в першу чергу, з релігійними запитами людства, які є об'єктами паломництва. Тобто викликають прагнення до спілкування з ними у певній категорії населення. Важливою ознакою сакральних ландшафтів є збереження духовної (священної або сакральної) функції території протягом значного часу (іноді багатьох тисяч років), навіть при зміні релігійної та етнічної приналежності» [14].

Є й інші підходи щодо тлумачення даного поняття. Вище автором статті були приведені матеріальні на профані засади тлумачення, але є духовний тип обґрунтування цього питання. З точки зору духовного, зверталися такі дослідники, як Гродшинський М. та Ковальов А. Гродшинській зазначав, що сакральний ландшафт – це священний простір, значення місць і конфігурацій якого сприймаються і успадковуються певними групами людей як прояви Вищої Сили (зокрема Бога або Святих) [5]. Ковальов писав, що духовний (сакральний) ландшафт – це щось, подібне розподілу духовного потенціалу і виникнення сакральних вузлів в просторі денної поверхні [6].

Класифікують сакральний ландшафт з урахуванням класів, підкласів, групи варіантів, типів місцевостей та типів і видів сакральних урочищ [4]:

- Підкласи – монотеїстичний;
- Групи варіантів – Християнська;
- Варіанти – храмовий, монастирський, соборний, цвинтарний і т.д.;
- Типи місцевостей – терасовий, вододільний, схиловий;

Схема типів функцій сакральних ландшафтів представлена Ван Дер Марельом. Він виділив функції постачання, регулювання, несучі, інформаційні [11]. Провідне призначення ландшафту має середовищно-формульальний характер функцій, що забезпечують цю роль, умовно можна згрупувати в такі класи: *політична, соціальна, економічна, екологічна*.

Засоби, які забезпечують формування сакрального ландшафту на будь якій

місцевості, це елементи вираження православних символів в ландшафтно-рекреаційному оснащенні території сакральних комплексів.

Сакральний ландшафт – місце проживання автохтонних етносів включає сакральні об'єкти та ландшафтні комплекси як природного (водні джерела, річки, озера, гаї, дерева), штучного творення, так і етнокультурного (архітектурні споруди) генезису.

При такому підході під сакральним ландшафтом розуміють частину етнокультурного ландшафту, яку свідомо виділяють і маркують священними місцями, визначаючи традиційне світогляд етносів.

До ландшафтних формоутворень, відносять такі елементи, як: елементи вертикального озеленення, елементи горизонтального озеленення, альпійські гірки, газони і галявини, доріжки і майданчики, водойми, малі архітектурні форми, композиції з використання природного каменю. Тобто одними із основних елементів структури ландшафту виступає: камінь, вода та зелень.

Камінь та вода має велику бібліотеку символічних, символіко-алегоричних та образних тлумачень. Гора в християнському розумінні осмислюється як символ Діви Марії, а камінь – Христа. Цей текст читався на свято Різдва Христового. Однак в Псалтиря подібні мініатюри ілюструють інший образ гори (Пс. 67: 16-17). Візантійська традиція трактувала це місце аналогічно - як прообраз чудесного появи на землі Христа, Богоматір уподібнювалась горі, Христос - каменю. При цьому в ілюстраціях Псалтир чудесна гора пророка Даниїла і псалма, як і образ Богоматері, ототожнювалась з горою Сіон, місцем, де, за біблійним пророцтвам, повинен був з'явитися месія. Порівняння Марії з Сіон зустрічається у багатьох текстах. Відомі численні зображення Сіону в псалтирських мініатюрах з образом Богоматері на горі, що відносяться і до інших псалмам (Пс. 77: 68-69; 86: 5), [19].

Камінь – це символ вибраності, пов'язаний з генезисом єврейського народу. Камінь також – символ сакральності як матеріал, призначений для пам'ятника, жертовника, храму, свого роду посередник між двома реальностями, що втілює зв'язок між ними. Нарешті, камінь – символ опозиції «мертве – живе» (в парі, наприклад, з водою або серцем), в якій протилежності можуть мінятися місцями і переходити один в одного по волі Божої: живе – ставати мертвим, а мертве – оживати [15].

Камінь – це образ народу: «Не думайте говорить в себе: «отец у нас Авраам», ибо говорю вам, что Бог может из камней (лѳов) сих воздвигнуть детей Аврааму» (Мф 3. 9).

Образ каменю як надійного підстави і будівельного матеріалу для жертовника, пам'ятника, будинки, храму дуже частот в Старому Завіті і має багато варіацій. Тверду основу частіше виражається лексично словом «скеля», ніж словом «камінь».

Найближче до цього контексту підходять вірші: «И увидел он Кенеев, и произнес притчу свою, и сказал: крепко жилище твоё, и на скале положено гнездо твое» (Чис 24. 21); «горные мыши — народ слабый, но ставят дома свои на скале» (Притч 30. 26); «Твердо уповал я на Господа, и Он приклонился ко мне... извлек меня из страшного рва... и поставил на камне ноги мои» (Пс 39. 2–3).

Камінь – символ Ісуса Христа. Це ключове для Нового Завіту прочитання образу каменю, яке вже з'являлося в коментарях в зв'язку з попередніми «кам'яними» контекстами, особливо Мф. знаходить і безпосереднє вираження в євангельському тексті: «Иисус говорит им: неужели вы никогда не читали в Писании: камень (лѳов), который отвергли строители, тот самый сделался главою угла? Это от Господа, и есть дивно в очах наших? Потому сказываю вам, что отнимется от вас Царство Божие и дано будет народу, приносящему плоды его; и тот, кто упадет на этот камень (лѳов), разобьется, а на кого он упадет, того раздавит» (Мф 21. 42–44). Ці вірші примикають до притчі про злих виноградарів, пояснюючи її зміст і продовжуючи її вже у вигляді прямого викриття. Тут алегорично через образ каменя названий сам Христос, і передбачене Його майбутнє торжество і незламність Його вчення і Його Церкви.

Предметом нашого подальшого розгляду стане образ водного джерела - образ, послідовно і досить різноманітна пронизує всю тканину біблійного тексту. «Я есмь Альфа и Омега, начало и конец; жаждущему дам даром от источника воды живой.» (Откр 21:6).

У Старому Завіті вода становить необхідну приналежність побуту і господарства, водойми виявляються в центрі уваги в вирішальні моменти історії Ізраїлю. У кліматичних умовах Близького Сходу турбота про воду була рівнозначна турботі про їжу - «хліб». Вода необхідна і для зростання споживаються рослин - цієї мети служили дощова вода і роса.

Центральним місцем богослов'я води в Новому Завіті є монолог Спасителя у криниці Якова, де Він говорить: «... кто будет пить воду, которую Я дам ему, тот не будет жаждать вовек; но вода, которую Я дам ему, сделается в нем источником воды, текущей в жизнь вечную». Ці загадкові слова знаходять пояснення в контексті всієї проповіді Христа у викладі євангеліста Іоанна: пити воду життя - значить вірити, дарована Їм «жива» вода, струмує джерело води - це Його Слово і Він. У цьому сенсі принесена Господом Ісусом вода життя тлумачиться євангелістом як Святий Дух: «Кто верует в Меня, у того, как сказано в Писании, из чрева потекут реки воды живой. Сие сказал Он о Духе, Которого имели принять верующие в Него».

Вода - символ істинних або помилкових навчань. «Вода жива» - це символ Премудрості Волі Божої, відкритої в Духовних Законах істинної Життя, в Його життєствердних Заповідях. Це також символ благодатного Вчення Ісуса Христа, виконання якого позбавляє людину від усілякого беззаконня і гріха, і відроджує його до праведності і до Життя Вічного. «Вода» - також символ народів, які перебувають в різних духовно-моральних станах. «Вода» в негативному сенсі: - символ помилкових, згубних, постійно змінюються релігійних, політичних, філософських та інших навчань [13].

Ці варіації утворюють основу символіки каменю та джерела в Старому та Новому Завіті.

Автор статті пропонує розглянути варіанти формування сакрального ландшафту на прикладі Чотирнадцяти Станцій Ісуса Христа в Єрусалимі (Ізраїль).

Треба зазначити історичні та біблейські дані щодо реконструкцій тих подій у Страсний тиждень. Хресний шлях Ісуса Христа або Несення хреста – новозавітний епізод, складова частина Страждань Ісуса Христа, який представляє собою шлях, пройдений Ісусом Христом під вагою хреста. Хоча хресний шлях закінчується зняттям хреста з Ісуса Христа, католицька традиція включає в нього місця наступних подій: зняття одягу з Ісуса Христа, Розп'яття, помазання тіла Ісуса і Покладення в гроб.

Про страждання хресного шляху оповідають всі чотири євангелісти, причому Матвій і Марк абсолютно однаково, наприклад: «зустріли одного Киринеянина, Симон на ймення, його змусили нести для Нього хреста».

Іоанн описує цей епізод дуже коротко, нічого не повідомляючи про Симона Киринейського, але кажучи про Ісуса, що «несучи хрест Свій, Він вийшов на місце, зване Лобне, по-єврейському Голгофа» (Ін. 19:17).

Найбільш докладно розповідає Лука: «И когда повели Его, то, захватив некоего Симона Киринеянина, шедшего с поля, возложили на него крест, чтобы нес за Иисусом. И шло за Ним великое множество народа и женщин, которые плакали и рыдали о Нем. Иисус же, обратившись к ним, сказал: дочери Иерусалимские! не плачьте обо Мне, но плачьте о себе и о детях ваших, ибо приходят дни, в которые скажут: блаженны неплодные, и утробы неродившие, и сосцы непитавшие! тогда начнут говорить горам: падите на нас! и холмам: покройте нас! Ибо если с зеленеющим деревом это делают, то с сухим что будет?» (Лк. 23:26-31).

Спочатку було сім зупинок; це число завжди вважалося особливим. Потім сталося подвоєння числа сім, і станцій стало чотирнадцять. Бельгійський чернець Жан Пеше 1563 р. описав дев'ятнадцять Станцій Скорботної шляху. Данський богослов Християн ван Адрихен (Адрихоміус) в 1584 р стверджував, що станцій може бути тільки дванадцять.

Польські католики і сьогодні вважають, що на Скорботній шляху вісімнадцять зупинок, а перуанські палігрими 1659 р. знайшли двадцять сім зупинок, гідних шанування.

Католицький маршрут Хресної дороги прокладали через тисячу років після розп'яття Христа, та до того ж на місці, який побудували через сто років після зникнення того Єрусалима, вулицями якого ступав Ісус Христос [17].

Прийнято вважати, що термін «Станція» першим застосував англієць Вільям Вей, за його спогадами, який відвідав Єрусалим двічі в період 1458-1462 рр.

Єрусалим не раз руйнували, і Віа Долороза в Старому місті нині не збігається з шляхом, яким пройшов Спаситель. На ньому канонізовано чотирнадцять зупинок (станцій). Кожна відзначена церквами, каплицями і пов'язана з певними подіями. Дев'ять з них описані в Євангеліях, а інші ставляться до легенд та переказів. Але від цього Віа Долороза не втрачає свого духовного значення. Адже важливо, що всі ці події відбувалися саме тут, в Єрусалимі.

Приступаючи до опису станцій, треба зауважити, що історичного (археологічного, матеріального, фізичного) зв'язку між маршрутом Віа Долороза і євангельськими подіями немає. Існують духовні символи, що нагадують про пристрасні дні Спасителя в розумінні Християнів.

Жоден католицький священник не стане стверджувати зворотне, що на Віа Долороза є справжні артефакти. Для священників (і католицьких, і православних), на відміну від гідів-євреїв, всі святині, пов'язані зі Спасителем на Скорботному шляху. Як зазначав автор статті слова М. Еліаде: дослідник стверджує, що священне є особлива надприродна потенція, що являє себе через певні реальні об'єкти, що вражають споглядає їх людини, який бачить за ними «щось ще». У цьому сенсі сакральне може бути пов'язане з підсвідомим символом, який впливає на людину і проектується на реальні предмети і явища.

Ще одним і головним доказом символічного буття Чотирнадцяти Станцій Ісуса Христа є рядки з Євангеліє, а саме: «Если кто хочет идти за Мною, отвергнись себя, и возьми крест свой, и следуй за Мною, ибо кто хочет душу (то есть жизнь) свою сберечь, тот потеряет её, а кто потеряет душу свою ради Меня, тот обретёт её...» (МФ. 16:25).

Далі автором статті будуть описуватись Станції, історичними та біблейськими довідками, символічними образами та архітектурно просторовими рішеннями (Таб. 1).

*Перша Станція Ісуса Христа:* За початок Хресної дороги прийнято вважати відкрите місце, де зараз знаходиться двір ісламського духовного навчального закладу Ель-Омарі в мусульманському кварталі старого міста Єрусалиму, біля Левових.

На цьому місці була римська фортеця Антонія, в якій прокуратор Понтій Пілат вирішував долю обвинувачених. Пілат, бажаючи догодити народові, і відпустив Варавву і виніс вирок Ісусу, зрадивши на розп'яття. У таблиці 1 зазначенні символічні образи та архітектурно-просторові рішення.

*Друга Станція Ісуса Христа:* За римськими законами, перед розп'яттям засудженого бичували: кілька катів наносили удари з усіх боків. Їх бичі, які представляли собою реміні з вкладеними в них гострими кістяними або свинцевими кульками, вривалися в тіло, приносячи нестерпний біль. Дорога між першою і другою зупинок. Спеціально побудовані криті переходи-арки вели від фортеці (на її місці зараз церква Бичування) до Єрусалимського Храму. Одна з таких арок зберіглась і носить назву «Esse Homo» - «Це Людина».

*Третя Станція Ісуса Христа:* під вагою хреста в перший раз впав на землю знеможений Ісус Христос. На цій Станції знаходиться невелика каплиця, що належить з 1856 року вірменському католицькому патріархату. У першій половині ХХ століття вона перебувала під польським патронатом і в 1947-1948 рр. була відреставрована на пожертвування польських солдатів. Фасад і інтер'єр прикрашений скульптурами Мінгетті, які зображують падіння Христа.

*Четверта Станція Ісуса Христа:* Ісус Христос зустрічає Свою Пречисту Матір. Це

Стояння згадано на фризі вхідного порталу вірменської церкви із зображенням самої сцени зустрічі.

*П'ята Станція Ісуса Христа:* допомога Симона Кіреняніна в несенні хреста Спасителя.

*Шоста Станція Ісуса Христа:* Знаходиться в районі будинку святої Вероніки (на перетині Віа Долороза і вулиці Ель-Бейра). Вероніка була однією з жінок, які стояли вздовж вулиці, коли по ній вели злочинців та Ісуса Христа. Свята Вероніка вийшла вперед і отерла бруд і кров з чола Ісуса. На хустці залишилося зображення обличчя Спасителя. Його називають Плат Вероніки. На цьому місці є колона, яка позначає місце, на якому стояв будинок святої Вероніки.

*Сьома зупинка Станція Ісуса Христа:* Місце, де, знову впав знесилений Ісус, знаходиться на перехресті Віа Долороза і вулиці арабського ринку. На цьому місці розташована францисканська каплиця і червоний гранітний стовп. Ісус спіткнувся об поріг Судних врат, через які виводили з міста засуджених на страту. В результаті розкопок були виявлені плити порога Судних врат, які можна побачити в Олександрійському подвір'ї, що належить РПЦ. Ліворуч від Судних врат в стіні часів Ірода було знайдено відоме «вушко голки»: «Легше верблюдаві пройти крізь вушко голки, ніж багатому ввійти в царство Боже».

*Восьма Станція Ісуса Христа:* Спаситель зустрічає Жінок-Міроносців.

*Дев'ята Станція Ісуса Христа:* Це місце позначено колоною у коптського монастиря. Третє падіння Христа.

*Десята і остання станція Ісуса Христа,* яка знаходиться в міському історичному ареалі, іншу чотири станції - вже в Храмі Гроба Господнього. Ісуса Христа позбавляють одягу.

Таблиця 1 Вираження православних символів Чотирнадцяти Станцій Ісуса Христа в ландшафтно-рекреаційному оснащенні території сакральних комплексів

Символічні образи Станцій Ісуса Христа	Архітектурно-просторові рішення запропоновані автором
<b>Перша Станція Ісуса Христа</b>	
Вузкий прохід або «Вузькі врата» - символ переходу від звичайного до священного;	Променад від вхідної зони до храмового майданчика де і будуть розташовані всі 9 наземних зупинок Ісуса Христа.
Цілюще джерело, «джерело» - символ життя, сили, очищення, також за словами святого Кирила Єрусалимського «початок світу – вода, початок Євангелія – Йордан»;	Широкі в'їзні ворота або надбрамна дзвіниця, також може розташовуватися колонка з цілющим джерелом.
Площа вхідної зони з торгово-побутовими зонами – образ площі, преторіума Понтія Пілата, і безлічі гучного народу в момент засудження Спасителя;	Застосування облицювального натурального каменю такі як: травертин, кварцит, доломіт, піщаник.
Аркада – образ римської архітектури;	Велика майданчик вхідної зони по боках якої розташовуються торгово побутові зони для людей.
Ковані решітки – образ ув'язнення, мук і страждань Ісуса Христа.	Ліфостротон - кам'яний поміст з величезних кам'яних плит (застосувати мощення з великих гранітних плит)
	Аркада яка розташована уздовж фасаду торгових і побутових павільйонів вхідної групи.



Аркада, що складається з чотирнадцяти колон, на стовпах яких зазначено у вигляді художніх зображень або письмово про стояння Ісуса Христа.

У просторі між колонами аркади можна заповнити кованими ґратами.

#### Друга Станція Ісуса Христа

Арка - символ прагнення вгору;

4 - образ чотирьох Євангелістів;

7 - образ 7 глав храму;

9 - символ дев'яти глав храму;

Рослина терен - образ тернового вінця Ісуса Христа, також частина орнаменту вхідного порталу церкви Бичування в Єрусалимі;

Червоні шипи тернини - образ поранення, порізу «п'яти ран Ісуса Христа»;

Орнамент - символ Раю;

Два майданчики і одна з них тупикова - образ вибору, який віддав Понтій Пілат в руки іудейського народу страту Ісуса Христа на користь злочинця Варрава, «заради свята» (мається на увазі Пасха); Червоний колір - символ жертвовної крові Христа і мучеників; Червоні квіти клумб - образ червоної багряниці одягненою на Христа у вигляді знущання стражників Пілата

Прохід між першою і другою зупинок перекритими арками 4,7,10 (їх кількість) з просторового сталевого каркаса;

Арки обвиває колюча рослина терен;

Два окремих майданчика, але шлях далі до решти зупинок Христа здійснюється тільки з однієї (на двох площах можуть бути зведені альтанки та місця для відпочинку);

На обох майданчиках влаштовуються квітники із застосуванням саджанців червоного кольору цвітіння

#### Третя Станція Ісуса Христа

Мощення з натурального грубого каменю - образ непоборного шляху по якому йшов Ісус Христос з Хрестом.

Майданчик Станції вимощений з грубого натурального каменю типу сланцю, неполірованого граніту.

#### Четверта Станція Ісуса Христа

Лілія, іриси - символ Богородиці;

Роза (з шипами) - образ Непорочної Діви;

Вишня - образ райського фрукта;

Горіх - образ зовнішня зелена оболонка - тіло Христа, шакаралупа - дерево хреста, ядро - божественна природа;

Фонтан (закритого типу, джерело) - образ Марії;

Огорожа - символ відгородженості (від світу);

Синій і блакитний колір - символ Богородиці;

Білий колір - символ Спасителя, чистоти, святості;

Драбина Іакова - символ того, що через народження Ісуса Христа від Богородиці небо з'єдналося з землею.

Закінчуючи важкий шлях з третього зупинки ми через сходи або поміст (міст) потрапляємо на огорожену по сторонам, майданчик.

Рекреація із застосуванням зон відпочинку (альтанки, лавки)

Посередині площі - фонтан

Наявність клумб і квітників з такими квітами як лілії, іриси, троянда (з шипами), також можуть бути розсажені дерева типу вишня, горіх, яблуня.

Колористичні варіанти вуличних меблів може бути: біла, блакитна (синя)

## П'ята Станція Ісуса Христа

Камінь - символ вибраності (єврейського народу) символ спокуси (Пс.77.12-22; Мф. 4.3; 27.51); образ Христа (Мф 21.42-44).

Майданчик може бути обладнана лавками для відпочинку.  
Також наявність клумб, квітників і місце під рослинну композицію з великим каменем, на якому зображено місце обпирання руки Спасителя.

## Шоста Станція Ісуса Христа

7 гранітних великих горщиків - образ вівтаря зі семисвічником, в храмі на місці будинку св. Вероніки.  
Рослини білим кольором цвітіння (можливо з червоними краплями) - образ білосніжного хустки, яким св. Вероніка витерла ніт і кров з чола Спасителя

Стежка між п'ятою та шостою станцій може розміщувати арки-переходи;  
Посередині майданчику розташовано сім гранітних горщиків з рослинами білого характеру цвітіння, самі горщики на не великому відстані один від одного

## Сьома зупинка Станція Ісуса Христа

Мощення з натурального грубого каменю - образ непоборного шляху по якому йшов Ісус Христос з Хрестом.

Майданчик зупинки вимощен з грубого натурального каменю типу: сланцю, неполірованого граніту.

## Восьма зупинка Станція Ісуса Христа

Декоративний водоспад - образ плачу жінок, які йшли за Ісусом Хрестом

Майданчик може бути обладнаний лавками, альтанками для відпочинку, а також «альпійську гірку» з декоративним водоспадом в рослинній композиції клумб.

## Дев'ята зупинка Станція Ісуса Христа

Кам'яні або дерев'яні склепіння - образ існуючих склепінь вулиці, яка веде до підніжжя Храму Гроба Господнього;

Мощення з натурального грубого каменю - образ непоборного шляху, по якому йшов Ісус Христос з Хрестом.

Прохід від восьмої до дев'ятої зупинки можна перекрити кам'яними або дерев'яними склепіннями.  
Також стежка шляхом до дев'ятого стояння виконується з грубого натурального каменю типу: сланцю, неполірованого граніту

## Десята зупинка Станція Ісуса Христа

У центрі площадки перед храмом купольна наземна конструкція - образ існуючого купола Вірменської капели св. Григорія;  
Також образ святилища Скінії, а саме Мідного жертовника.

Ця зупинка – остання перед розп'яттям Христа, і останній пункт людини перед заходом у храм Божий. Вона має особливе значення, адже людина має зібратися та з повною свідомістю заходити у церкву. Саме тому, вона складається з невеличкої каплиці, яка оточена не глибокою водоймою, та має чотири доріжки, орієнтованих за сторонами світу. Всі мощення виконані в грубих матеріалах, щоб максимально перенести в ті події та місцевість.


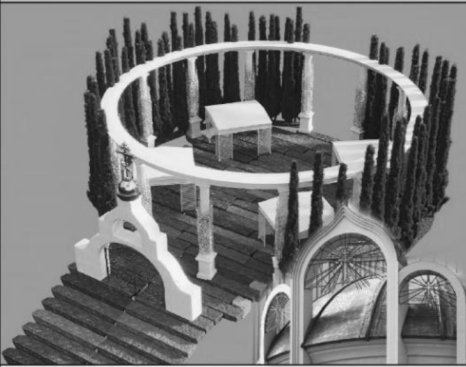

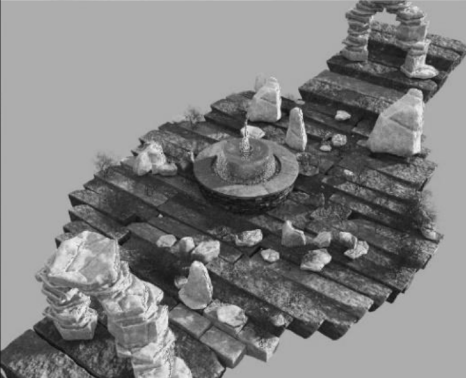

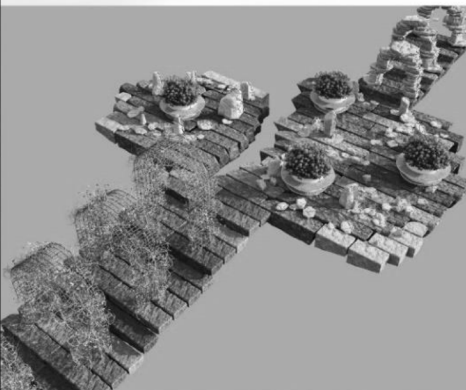


Виращення православних символів Чотирнадцяти Станцій Ісуса Христа в ландшафтно-рекреаційному оснащенні території сакральних комплексів				
№ Станції	Згадка в історичних джерелах	Згадка в Біблії (Старий Заповіт та Євангелія)	Існуюче місце в Єрусалимі (Ізраїль)	Архітектурно-просторові рішення запропоновані автором
1	Засудження до страти Ісуса Христа Понтієм Пилатом в його преторіумі.	Іоанн, 19:5: "Пилат показав толпе осужденного Христа. "Тогда вышел Иисус в терновом венце и в багрянице. И сказал им Пилат: "Экце хомо"."  Також згадується у: Мф 27:22-23,26 Мк 15:1-15 Лк 23:13-25	Дорога страждань або Скорботний шлях. Віа Долороза (Via Dolorosa). 	
2	Бичування або Покладання Христа.	Іоанн, 19:1: "Тогда Пилат взял Иисуса и велел бить Его. И воины, сплетя венец из терна, возложили Ему на голову, и одели Его в багряницу, и говорили: радуйся Царь Иудейский! и били Его по ланитам."  Також згадується у: Мф 27:27-31 Мк 15:16-20	Спеціально побудовані криті переходи-арки вели від фортеці (на її місці зараз церква Бичеванія) до Єрусалимського Храму. 	
3	Перше падіння Ісуса під хрестом.	Стояння не згадується в Євангелія.  Додаткові уривки з Біблії, які використовуються в Переданні: Ис. 53:7: "Он истязуем был, но страдал добровольно и не открывал уст Своих; как овца, веден был Он на заклание, и как агнец пред стригущим его безгласен, так Он не отверзал уст Своих."	Місце стояння розташоване на місці дочірньої польської капели під егідою Вірменського Католицького Патріархату. 	
4	Ісус Христос зустрічає Свою Пречисту Матір.	Стояння не згадується в Євангелія.  Додаткові уривки з Біблії, які використовуються в Переданні: Лк. 2:34: "И благословил их Симеон и сказал Марии, Матери Его: се, лежит Сей на падение и на восстание многих в Израиле и в предмет пререканий."	Це Стояння згадано на фризі вхідного порталу вірменської церкви із зображенням самої сцени зустрічі. 	

Рис. 1 Виращення православних символів 1 – 4 Станцій Ісуса Христа

Виразення православних символів Чотирнадцяти Станцій Ісуса Христа в ландшафтно-рекреаційному оснащенні території сакральних комплексів				
№ Станції	Згадка в історичних джерелах	Згадка в Біблії (Старий Заповіт та Євангелія)	Існуюче місце в Єрусалимі (Ізраїль)	Архітектурно-просторові рішення запропоновані автором
5	Допомога Симона Киринеянина в несенні хреста Ісусові Христу.	Мф. 27:32: "Выходя, они встретили одного Киринеянина, по имени Симона; сего заставили нести крест Его." Також згадується у: Мк.15:21 Лк.23:26	Францисканська капела зазначає місце, де був невеликий привал процесії на Голгофу. 	
6	Зупинка присвячена св. Вероніки, яка обтерла піт і кров з чола Ісуса, при цьому на хустці залишилося зображення Його Ліка	Стояння не згадується в Євангелія. Додаткові уривки з Біблії, які використовуються в Переданні: Ис. 53:2 : "Ибо Он взошел пред Ним, как отпрыск и как росток из сухой земли; нет в Нем ни вида, ни величия; и мы видели Его, и не было в Нем вида, который привлекал бы нас к Нему. Ис. 53:3, Пс. 26:8-9	На місці будинку святої Вероніки в VI столітті існував монастир. В 1885 році на фундаменті візантійського монастиря св. Косьми і Даміана була побудована грецька церква. 	
7	Ісус Христос падає вдруге під хрестом	Стояння не згадується в Євангелія. Додаткові уривки з Біблії, які використовуються в Переданні: Плач. 3:9: "Каменьями преградил дороги мои, извратил стези мои".	В даний час на цьому стоянні знаходиться маленька коптська церква. 	
8	Спаситель зустрічає плачуть жінок.	Лк. 23:28-31: "Иисус же, обратившись к ним, сказал: дщери Иерусалимские! не плачьте обо Мне, но плачьте о себе и о детях ваших, ибо приходят дни, в которые скажут: блаженны неплодные, и утробы неродившие, и сосцы непитавшие! тогда начнут говорить горам: падите на нас! и холмам: покройте нас! Ибо если с зеленеющим деревом это делают, то с сухим что будет?"	Зупинка відзначена круглим каменем з написом "IC XC NIKA". 	

Рис. 2 Виразення православних символів 5 – 8 Станцій Ісуса Христа


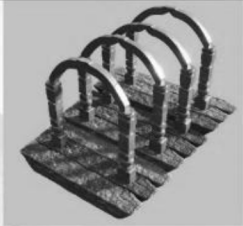


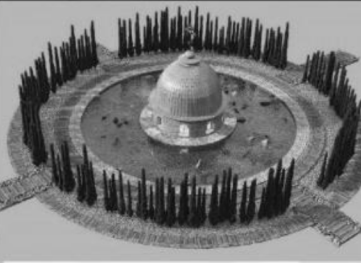
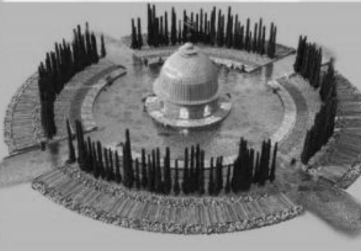
Вираження православних символів Чотирнадцяти Станцій Ісуса Христа в ландшафтно-рекреаційному оснащенні території сакральних комплексів				
№	Згадка в історичних джерелах	Згадка в Біблії (Старий Заповіт та Євангелія)	Існуюче місце в Єрусалимі (Ізраїль)	Архітектурно-просторові рішення запропоновані автором
9	Ісус падає вгрібі під хрестом.	Стояння не згадується в Біблії.	У наш час на цьому місці стояння знаходиться копська церква Св. Олени. 	
10	Ісуса Христа позбавляють одягу.	Мф. 27:33-36: І. приїждя на місце, називає його Голгофа, що значить: Лобне місце, дали Ему пиль уксуса, смешаного с желчью; и, отведав, не хотел пить. Распявшие же Его делили одежды его, бросая жребий; и, сидя, стерегли Его там.  Також згадується у: Мк. 15:24 Лк. 23:34 Ин. 19:23-24	Зупинка десята розташована на території кляйстера внутрішнього двору монастиря ордена Каноників церкви Гробу Господнього. Саме десята зупинка ознаменується невеликою католицькою капелою (місце зняття одягу)  	 

Рис. 3 Вираження православних символів 9 – 10 Станцій Ісуса Христа

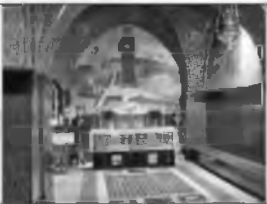



Вираження православних символів Чотирнадцяти Станцій Ісуса Христа в ландшафтно-рекреаційному оснащенні території сакральних комплексів				
№	Згадка в історичних джерелах	Згадка в Біблії (Старий Заповіт та Євангелія)	Існуюче місце в Єрусалимі (Ізраїль)	Існуюче місце в Єрусалимі (Ізраїль). Фотофіксація
11	Ісуса прибивають до хреста.	Мк. 15:22-27 Лк. 23:33 Ин. 19:18-19 Мф. 27:37-42	В католической капелле на месте вершины Голгофа.	
12	Ісус вмирає на хресті.	Мк. 15:33-41 Лк. 23:44-49 Ин. 19:25-30 Мф. 27:45-50,54	Православний престол, встановлений над тим самим місцем, де розіп'яли Спасителя.	
13	Зняття тіла Ісуса з Хреста (П'єта, Оплакування Христа Дівою Марією).	Мк. 15:42-46 Лк. 23:50-53 Ин. 19:38 Мф. 27:57-59	Б'ля підніжжя Голгофи, напроти входу в храм, лежить Камінь миропомазання	
14	Положення в Гріб	Мк. 15:46-47 Лк. 23:53-56 Ин. 19:39-42 Мф. 27:59-61	Зараз над підземною гробницею, приготівленої Носитом Аримафейського для поховання Ісуса, височить головна святиня християнства - Гріб Господній.	

Рис. 4 Вираження православних символів 11 – 14 Станцій Ісуса Христа (всередині храму)

**Висновки.** У статті були виявлені значення символів сакральних комплексів, що вони сильно впливають на емоційний стан людини, яка знаходиться на їх території. Велику увагу приділено розкриттю поняття сакрального ландшафту, його значення та функції у ландшафтній схемі благоустрою храму. Автор знайомить читачів з історією чотирнадцяти зупинок Ісуса Христа, які складають Страсну неділю перед головною подією для вірян – Великоднем. Також, дає короткий зміст кожної із «зупинок» (станцій). Данна стаття подає таблицю, в якій зазначено символічні образи до кожної станції та опис запропонованих автором архітектурно-просторових рішень. В статті розроблені та створені автором, моделі (за допомогою 3ds Max – програмного забезпечення для моделювання та візуалізації), які наочно ілюструють зупинки (Мал. 1-4). За допомогою елементів ландшафтної архітектури передається сакральний зміст та духовне наповнення, виражається святість та духовність місця.

### Література

- [1] Dürkheim E. Les formes élémentaires de la vie religieuse / Paris, 1961. - 52-57 p.
- [2] Авдеев В.М. Храм как универсалия культуры. История культуры. Культурология / Вестник Русской христианской гуманитарной академии. Том 18. Выпуск 3, 2017.
- [3] Арон Р. Этапы развития социологической мысли / Москва, 1993. - 358 с.
- [4] Воловик В.М. Класифікація сакральних ландшафтів / В.М. Воловик // Збірник наукових праць «Фізична географія та геоморфологія» - 2013. - Вип. 2 (70), 145 – 154 с.
- [5] Гродзинський М.Д. Пізнання ландшафту: місце і простір: монографія. Т. 2. / Київ: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2005. - 503 с.
- [6] Ковалев А.П. Ландшафт сам по себе и для человека: монография / Харьков: Бурун Книга, 2009. - 928 с.
- [7] Алексеева, А.П. Краткий философский словарь. Ред. А. П. Алексеева, изд. 2-е, перераб. и доп. Москва / ООО «ТК Велби», 2002. - 336 с.
- [8] Криворучко Ю.І. Феномен сакрального розвитку міст та територій (на досвіді України): дис. канд. арх. 18. 00. 01 Національний університет «Львівська Політехніка». Київ, 2018. - 288 с.
- [9] Кулешова М.Е. Управление культурными ландшафтами и иными объектами историко-культурного наследия в национальных парках / Москва: Издательство Центра охраны дикой природы, 2002. - 105 с.
- [10] Міщенко, О.В. Еволюція сакрального ландшафту / Збірник наукових праць «Науковий вісник Херсонського державного університету». Херсон, 2020. - Выпуск 12, 25 – 31 с.
- [11] Преображенский, В.С. и др. Основы ландшафтного анализа / В. С. Преображенский, Т. Д. Александрова, Т. П. Куприянова; Отв. ред. В. С. Преображенский, М. А. Розов; АН СССР, Ин-т географии // Москва: Наука, 1988. – 191 с., ISBN 5-02-003349-9.
- [12] Преподобный Максим Исповедник. Богословские и аскетические трактаты / Москва, 1993.
- [13] Протоирей Рябко, Игорь. Библия о воде. URL: <https://priest-rubko.livejournal.com/61267.html> (дата звернення 21. 05. 2021)
- [14] Романчук Г.П. Сакральні ландшафти / Г.П. Романчук // Проблеми ландшафтного різномайття України, Збірник наук, праць. Київ : Інститут географії НАНУ, 2000. С. 144-146 с.
- [15] Фролов Д. В., Моисеева С.А. Камень в Евангелие от Матфея / Д.В. Фролов, С.А. Моисеева // Сборник научных статей «Вестник ПСТГУ. Серия III: Филология», 2016. - Вып. 4(49), 96 – 116 с.
- [16] Шевченко И.Ю. Космическая символика храма в искусстве традиционных культур / И.Ю. Шевченко // Сборник конференций НИЦ Социосфера. - 2012. - № 9. с. 107-110.
- [17] Щербаков В.З. Иерусалим христианский. Православному паломнику для прикосновения: справочник / Киев: НАРККиИ, 2004. - 165 с.

- [18] Элиде М. Священное и мирское / Москва, 1994.  
 [19] Этингоф О.Е. Образ Богоматери. Очерки византийской иконографии XI – XIII веков / Москва: Прогресс-Традиция, 2000. - 271 с.

### References

- [1] Dürkheim E. (1961). *Les formes élémentaires de la vie religieuse*. Paris.  
 [2] Avdeev, V.M. (2017). Hram kak universal'na kul'tury. *Istoriya kul'tury. Kul'torologiya. Vestnik Russkoj hristianskoj gumanitarnoj akademii*, 18(3). [in Russian].  
 [3] Aron, R. (1993). *Etapy razvitiya sociologicheskoy mysli*. Moskva [in Russian].  
 [4] Volovik, V.M. (2013). Klasifikaciya sakral'nih landshaftiv. *Zbirnik naukovih prac' «Fizichna geografiya ta geomorfoligiya»*, 2(70), 145 – 154 [in Ukrainian].  
 [5] Grodzins'kij, M.D. (2005). *Piznannya landshaftu: misce i prostir: monografiya*, 2. Kiïv: Vidavnicno-poligrafichnij centr «Kiïvs'kij universitet» [in Ukrainian].  
 [6] Kovalev, A.P. (2009). *Landshaft sam po sebe i dlya cheloveka*. Har'kov: Burun Kniga [in Russian].  
 [7] Alekseeva, A.P. (2002). *Kratkij filosofskij slovar'*. Moskva. ООО «TK Velbi» [in Russian].  
 [8] Krivoruchko, YU.I. (2018). Fenomen sakral'nogo rozvitku mist ta teritorij (na dosvidi Ukraïni). Doctor's architect. Kiev: Nacional'nij universitet «L'vivs'ka Politehnika» [in Ukrainian].  
 [9] Kuleshova, M.E. (2002). Upravlenie kul'turnymi landshaftami i inymi ob'ektami isotriko-kul'turnogo naslediya v nacional'nyh parkah. Moskva: Izdatel'stvo Centra ohrany dikoj prirody [in Russian].  
 [10] Mishchenko.O.V. (2020). Evolyuciya sakral'nogo landshaftu. *Zbirnik naukovih prac' «Naukovij visnik Hersons'kogo derzhavnogo univnrsitetu»*, 12, 25 – 31 [in Ukrainian].  
 [11] Preobrazhenskij, V.S. (1988). *Osnovy landshaftnogo analiza*. Moskva: Nauka, ISBN 5-02-003349-9 [in Russian].  
 [12] Prepodobnyj Ispovednik, Maksim (1993). *Bogoslovskie i asketicheskie traktaty*. Moskva [in Russian].  
 [13] Protoirej Ryabko, Igor'. (2021). *Bibliya o vode*. URL: <https://priest-ruabko.livejournal.com/61267.html> (дата звернення 21. 05. 2021) [in Russian].  
 [14] Romanchuk, G.P. (2000). Sakral'ni landshafti. *Problemi landshaftnogo riznomaït'tya Ukraïni. Zbirka nauk, prac'*, 144-146 [in Ukrainian].  
 [15] Frolov, D.V., Moiseeva S.A. (2016). Kamen' v Evangelie ot Matfeya. *Sbornik nauchnyh statej «Vestnik PSTGU. Seriya III: Filologiya»*, 4(49), 96 – 116 [in Russian].  
 [16] SHevchenko, I.YU. (2012). Kosmicheskaya simbolika hrama v iskusstve tradicionnyh kul'tur. *Sbornik konferencij NIC Sociosfera*, 9, 107-110 [in Russian].  
 [17] SHCHerbakov, V.Z. (2004). *Ierusalim hristianskij. Pravoslavnomu palomniku dlya prikosnoveniya: spravochnik*. Kiev: NARKKiI [in Russian].  
 [18] Elide, M. (1994). *Svyashchennoe i mirskoe*. Moskva [in Russian].  
 [19] Etingof, O.E. (2000). *Obraz Bogomateri. Ocherki vizantijskoj ikonografii XI – XIII vekov*. Moskva: Progress-Tradiciya [in Russian].

## SYMBOL AS A SEMANTIC UNIT IN THE ARCHITECTURAL-SPATIAL STRUCTURE OF SACRED COMPLEXES (ON THE APPLICATION OF THE SYMBOLIC INTERPRETATION FOURTEEN STATIONS OF JESUS CHRIST)

**E.Yu. Dunaevskiy,**

dunaevskiy1994architector@gmail.com, ORCID: 0000-0003-4053-8000  
*Odessa State Academy of Civil Engineering and Architecture, Ukraine*

**Abstract.** The article is devoted to the meaning of the symbols of the sacred landscapes of temple complexes, the reflection of the influence of symbols on the spiritual state of a person who is on its territory. The author of the article reveals the meaning of the symbolism of church architecture, it, unlike all other objects of architecture, is characterized by content and structure that cannot be described only in rational terms, but bear symbolic, spiritual content, are distinguished by a sacred character and are called upon to express holiness and spirituality.

Much attention is paid to the concept of a sacred landscape, because the main axis of the article is precisely the development of «Stations of Jesus Christ» in the architectural and spatial structure of sacred complexes. Various opinions are given on the essence of the sacred landscape, the author of the article cited both material and profane foundations of interpretation, and a spiritual type of justification for this issue, which gives a wide range of understanding of the issue.

The author acquaints readers with the history of the fourteen stops of Jesus Christ, which make up Holy Week before the main event for believers - Easter. Also, gives a summary of each of the «stops» (stations). This article presents tables that indicate the symbolic images in each station and a description of the architectural and spatial solutions proposed by the author.

In the article, the author has developed and created models (using 3ds Max - software for modeling and visualization), which clearly illustrate the stops. With the help of elements of landscape architecture, the sacred meaning and spiritual content is conveyed, the holiness and spirituality of the place is expressed.

**Keywords:** sacred architecture, symbolism, sacred geography, sacred landscape, fourteen stations of Jesus Christ, architectural models (in 3ds Max).

## СИМВОЛ КАК СЕМАНТИЧЕСКАЯ ЕДИНИЦА В АРХИТЕКТУРНО-ПРОСТРАНСТВЕННОЙ СТРУКТУРЕ САКРАЛЬНЫХ КОМПЛЕКСОВ (НА ПРИМЕРЕ СИМВОЛИЧЕСКОГО ТОЛКОВАНИЯ ЧЕТЫРНАДЦАТИ СТАНЦИЙ ИИСУСА ХРИСТА)

**Е.Ю. Дунаевский,**

dunaevskiy1994architector@gmail.com, ORCID: 0000-00034053-8000  
*Одесская государственная академия строительства и архитектуры, Украина*

**Аннотация.** Статья посвящена значению символов сакральных ландшафтов храмовых комплексов, отражения влияния символов на духовное состояние человека, находящегося на его территории. Автор статьи раскрывает значение символики церковной архитектуры, она, в отличие от всех других объектов архитектуры, характеризуется содержанием и структурой, которые не поддаются описанию только в рациональных понятиях, а несут символическое, духовное наполнение, отличаются сакральным характером и призваны выражать святость и духовность.

Большое внимание уделено понятию сакрального ландшафта, ведь главной осью статьи является именно разработка «Станций Иисуса Христа» в архитектурно-пространственной структуре сакральных комплексов. Автором статьи были приведены как материальные основы толкования, так и духовные обоснования, что дает широкий диапазон понимания вопроса.



---

Автор знакомит читателей с историей четырнадцати остановок Иисуса Христа, которые составляют Страстную неделю перед главным событием для верующих - Пасхой. Также, дает краткое содержание каждой из «остановок» (станций). Данная статья представляет таблицы, в которых указано символические образы в каждой станции и описание, предложенных автором, архитектурно-пространственных решений.

В статье разработаны и созданы автором, модели (с помощью 3ds Max - программного обеспечения для моделирования и визуализации), которые наглядно иллюстрируют остановки. С помощью элементов ландшафтной архитектуры передается сакральный смысл и духовное наполнение, выражается святость и духовность места.

**Ключевые слова:** сакральная архитектура, символизм, сакральная география, сакральный ландшафт, четырнадцать станций Иисуса Христа, архитектурно-пространственные модели (в 3ds Max).